

EURÓPSKA
KOMISIA

V Bruseli 27. 11. 2013
COM(2013) 820 final

**OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU, RADE, EURÓPSKEMU
HOSPODÁRSKEMU A SOCIÁLNEMU VÝBORU A VÝBORU REGIÓNOV**

**Dosahovanie pokroku pri realizácii agendy Európskej únie v oblasti procesných práv
pre podozrivé alebo obvinené osoby – posilnenie základov európskeho priestoru
trestného súdnictva**

OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU, RADE, EURÓPSKEMU HOSPODÁRSKEMU A SOCIÁLNEMU VÝBORU A VÝBORU REGIÓNOV

Dosahovanie pokroku pri realizácii agendy Európskej únie v oblasti procesných práv pre podozrivé alebo obvinené osoby – posilnenie základov európskeho priestoru trestného súdnictva

Hovorí sa, že „spravodlivosť sa musí nielen vykonávať, ale musí byť pre všetkých zjavné, že sa tak aj stalo“. V európskom priestore spravodlivosti to znamená, že občania musia mať nielen právo na spravodlivé súdne konanie kdekoľvek v Európskej únii, ale musia si byť týmto právom istí aj vtedy, keď uplatňujú svoje právo na voľný pohyb v rámci Európskej únie. Je potrebné, aby boli justičné orgány v členských štátoch schopné dôverovať tomu, že súdne systémy ich partnerov fungujú spravodlivo.

V záujme vytvorenia tohto priestoru spravodlivosti založeného na vzájomnom uznávaní a vzájomnej dôvere bola Komisia v rámci štokholmského programu¹ požiadaná, aby predložila návrhy na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb². Výsledkom tohto politického mandátu intenzívne zameranom na posilnenie práv občanov v trestnom konaní s cieľom zabezpečiť právo na spravodlivé súdne konanie v rámci Európskej únie, bola agenda Komisie v oblasti procesných práv.

Súčasný balík je pokračovaním úspešného legislatívneho programu. Postupne sa dosiahli veľmi dobré výsledky a Európska únia prijala tri smernice o procesných právach.

- Smernica o práve na **tlmočenie a preklad** v trestnom konaní bola prijatá v roku 2010 a musí byť transponovaná do 27. októbra 2013³. Obvineným osobám sa poskytne bezplatné tlmočenie nielen počas súdneho konania, ale aj počas výsluchu políciou a dôležitých stretnutí s obhajcom, a takisto aj na písomný preklad dokumentov nevyhnutných na uplatnenie ich práva na obhajobu.
- Smernica o práve na **informácie** v trestnom konaní bola prijatá v roku 2012 a musí byť transponovaná do 2. júna 2014⁴. Podozrivým, ktorí sú zatknutí, by sa malo vždy poskytnúť písomné poučenie o právach napísané jednoduchým a zrozumiteľným spôsobom obsahujúce informácie o ich právach. V prípade potreby bude preložené.
- Smernica o práve na **prístup k obhajcovi a práve na komunikáciu po pozbavení osobnej slobody** bola prijatá v októbri 2013.⁵ Toto opatrenie tvorí základ agendy v oblasti procesných práv. Každému podozrivému bude zaručené právo na obhajcu od počiatkovej fázy konania až do jeho uzavretia. Okrem toho má každá osoba pozbavená osobnej slobody možnosť komunikovať so svojou rodinou a v prípade zatknutia v inej krajine EÚ s konzulárnym úradom.

Tieto smernice sú medzníkmi posilňovania procesných práv občanov EÚ. K týmto priekopníckym nástrojom, ktoré sú spoločným dielom európskych inštitúcií, viedli nové prvky zavedené v oblasti trestného práva Lisabonskou zmluvou, medzi ktoré patrilo aj hlasovanie kvalifikovanou väčšinou v Rade a postavenie Európskeho parlamentu ako spoluzákodarcu.

¹ Ú. v. EÚ C 115, 4.5.2010, s. 1.

² Ú. v. EÚ C 291, 4.12.2009, s. 1.

³ Smernica 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010, Ú. v. EÚ L 280, 26.10.2010, s. 1–7.

⁴ Smernica 2012/13/EÚ z 22. mája 2012, Ú. v. EÚ L 142, 1.6.2012, s. 1–10.

⁵ Smernica 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013, Ú. v. EÚ L 294, 6.11.2013, s. 1 – 12.

Okrem toho bola v júni 2012 zverejnená zelená kniha o uplatňovaní trestnoprávných predpisov EÚ v oblasti **pozbavenia osobnej slobody**, ktorá sa zaoberala súvislosťami medzi pozbavením osobnej slobody a vzájomnou dôverou v EÚ. Podmienky väzby môžu mať priamy vplyv na dobré fungovania vzájomného uznávania justičných rozhodnutí, pretože nevyhovujúce podmienky väzby môžu viesť sudcu k tomu, že odmietne vydanie vyžiadanej osoby, napríklad v súvislosti s konaním o európskom zatykači.⁶ Odpovede a analýza týchto odpovedí boli zverejnené na internetovej stránke Komisie. Výsledkom je, že aj keď vyšetrovacia väzba a alternatívne riešenia väzby patria medzi dôležité otázky, ktoré nastolili členské štáty a občianska spoločnosť, prioritou je riadne a včasné vykonávanie existujúcich právnych predpisov EÚ.⁷

Toto oznámenie predstavuje **balík piatich právnych opatrení na dosiahnutie pokroku v realizácii agendy v oblasti procesných práv a na ďalšie posilnenie základov európskeho priestoru trestného súdnictva**. Tento balík nadväzuje na nedávne úspešné prijatie troch smerníc o procesnom práve.

Pozostáva z **troch návrhov smerníc** o:

1. posilnení určitých aspektov **prezumpcie neviny** a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní,
2. osobitných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, a
3. o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači.

Keďže prijaté opatrenia musia byť úmerné cieľom opatrenia EÚ, existujú takisto dve **odporúčania Komisie**:

4. o procesných zárukách pre zraniteľné osoby podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, a
5. o práve podozrivých alebo obvinených osôb na predbežnú právnu pomoc v trestnom konaní.

1. ODÔVODNENIA OPATRENÍ NA ÚROVNI EÚ

- *Spoločný základ: Charta základných práv Európskej únie a Európsky dohovor o ľudských právach*

EÚ má dlhú tradíciu rozvoja a podpory základných práv. Charta základných práv Európskej únie (ďalej len „charta EÚ“) a Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDLP“) tvoria základ ochrany práv podozrivých alebo obvinených osôb v systémoch trestného súdnictva v Európskej únii. Právna záväznosť charty EÚ je stanovená v Zmluve⁸, ako aj to, že Európska únia pristúpi k EDLP.⁹ Všetky členské štáty sú signatármi EDLP. Právo na účinný prostriedok nápravy, na spravodlivý proces, na prezumpciu neviny a právo na obhajobu, ktoré sú stanovené v článkoch 47 a 48 charty EÚ a článku 6 EDLP, je potrebné zaistiť v európskom priestore spravodlivosti. To znamená, že sa podstatná časť právneho rámca zahrnutá v tomto legislatívnom balíku už v členských štátoch uznáva.

⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (Ú. v. ES L 190, 18.7.2002, s. 1 – 18).

⁷ http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/110614_en.htm.

⁸ Článok 6 ods. 1 ZEÚ.

⁹ Článok 6 ods. 3 ZEÚ.

Zmena zamerania: bezpečnosť doplnená o procesné práva a vzájomná dôvera ako predpoklad vzájomného uznávania

V priebehu desaťročia pred nadobudnutím účinnosti Lisabonskej zmluvy sa právne predpisy EÚ zameriavali na uľahčenie boja proti trestnej činnosti, čo malo za následok prijatie veľkého počtu nástrojov justičnej spolupráce a vzájomného uznávania zameraných na trestné stíhanie páchatel'ov. Najznámejší z týchto nástrojov je rámcové rozhodnutie o európskom zatykači, ktoré umožňuje rýchle predávanie vyžiadaných osôb medzi členskými štátmi. Cieľom je v prvom rade zabezpečiť, aby voľný pohyb občanov cez hranice EÚ nepredstavoval prekážku cezhraničného presadzovania práva.

Tieto nástroje EÚ umožňujú vnútroštátnym justičným orgánom ľahko a rýchlo vzájomne uznávať vyšetrovacie opatrenia a rozhodnutia o treste v prípade obvinených osôb v celej Európskej únii. Vychádzajú z toho, že by sa žiadosť mala uznať a vykonať, pretože každý členský štát má justičný systém, ktorý zaručuje právo na spravodlivé súdne konanie na relatívne podobnej úrovni.

Systém vzájomného uznávania môže uspokojivo fungovať iba vtedy, ak majú členské štáty dôveru v systémy trestného súdnictva ostatných členských štátov. Ochrana procesných práv podozrivých a obvinených osôb je však medzi členskými štátmi stále značne odlišná. Dôsledkom tejto situácie sú medzery, ktoré bránia získaniu potrebnej vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi EÚ. Na odstránenie týchto medzier musí Európska únia zabezpečiť, aby všetky členské štáty dodržiavali minimálnu úroveň procesných práv a aby sa tieto práva mohli presadzovať prostredníctvom práva EÚ.

Z tohto dôvodu Lisabonská zmluva v článku 82 ods. 2 písm. b) ZFEÚ umožňuje, aby boli na úrovni EÚ prijaté opatrenia týkajúce sa práv jednotlivcov v trestnom konaní. Rovnakú myšlienku vyslovila aj Európska Rada v mandáte Komisii na obdobie rokov 2010 – 2014: „...v oblasti justičnej a policajnej spolupráce sa však dosiahol značný pokrok v prípade opatrení na uľahčenie stíhania. Teraz nastal čas prijať opatrenia na zlepšenie rovnováhy medzi týmito opatreniami a ochranou procesných práv jednotlivcov. Je potrebné vynaložiť úsilie na posilnenie procesných záruk a dodržiavanie zásad právneho štátu v trestnom konaní bez ohľadu na to, kam a kde v Európskej únii sa občania rozhodnú cestovať, študovať, pracovať alebo žiť.“¹⁰

- *Dôvera občanov v rovnaké podmienky v oblasti procesných práv*

Potreba ochrany práva na spravodlivé súdne konanie pre podozrivé alebo obvinené osoby má jasný cezhraničný rozmer. Mimo svojej vlasti je natrvalo usadených 14,1 milióna občanov EÚ,¹¹ 10 % občanov EÚ žilo a pracovalo v určitej fáze svojho života v zahraničí a 13 % sa v zahraničí zdržiavalo z dôvodu vzdelávania alebo odbornej prípravy.¹² Keďže ľudia neustále cestujú, presúvajú sa v rámci Európskej únie do zahraničia a riskujú, že sa stanú účastníkmi trestného konania mimo svojej vlastnej krajiny, musí Európska únia zabezpečiť, aby v súvislosti s procesnými právami v trestnom konaní platili všade rovnaké podmienky.

¹⁰ Odôvodnenie 10, Ú. v. EÚ C 291, 4.12.2009, s. 1.

¹¹ Eurostat, Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva (marec 2013).

¹² Eurobarometer 337/2010

2. ČAS NA DOBRE PREMYSLENÉ OPATRENIA NA DOSIAHNUTIE POKROKU V REALIZÁCII AGENDY EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI PROCESNÝCH PRÁV

- *Aké sú dôvody pre ďalšie kroky na úrovni EÚ?*

Hneď ako ich začnú členské štáty uplatňovať, nedávno prijaté smernice o procesných právach zabezpečia, aby mohli podozrivé alebo obvinené osoby využívať širokú škálu nevyhnutných záruk. Agenda v oblasti procesných práv sa však musí posilniť.

- Podozrivým alebo obvineným osobám sa okamžite poskytnú informácie o ich práve odoprieť výpoveď. Čo sa však stane, ak toto právo využijú? V niektorých členských štátoch môžu justičné orgány považovať toto mlčanie za potvrdenie dôkazov proti takejto osobe. Právo na spravodlivé súdne konanie si vyžaduje pevný základ a ochrana **prezumpcie nevin**y sa musí zabezpečiť v rámci celej EÚ.
- Osobám, ktoré nehovoria alebo nerozumejú jazyku trestného konania sa poskytnú tlmočenie a preklad. Čo však s tými, ktorí nie sú schopní plne porozumieť trestnému konaniu a zúčastňovať sa a ňom, napríklad z dôvodu svojho nízkeho veku alebo duševného postihnutia? Existujúce smernice EÚ o zárukách pre podozrivé a obvinené osoby sa vťahujú aj na deti. Vzhľadom na prirodzenú zraniteľnosť dieťaťa sa však zainteresované strany a členské štáty zhodujú na tom, že deti potrebujú osobitnú zosilnenú ochranu. Môže ísť napríklad o poskytnutie povinnej pomoci obhajcu v prípade, ak sa dieťa dostane do kontaktu s políciou alebo systémom trestného súdnictva.¹³ V súčasnosti nie je právo detí a iných zraniteľných osôb na spravodlivé súdne konanie v EÚ dostatočne garantované – neexistujú žiadne zastrešujúce opatrenia. V štokholmskom programe sa výslovne uvádza, že by sa mali prijať osobitné opatrenia s cieľom poskytnúť spoločné minimálne pravidlá pre zraniteľné osoby. Tieto minimálne pravidlá posilnia dôveru členských štátov v systémy trestného súdnictva iných členských štátov a tým sa prispeje k zlepšeniu vzájomného uznávania rozhodnutí v trestných veciach. Na pokrytie potrieb detí a zraniteľných osôb počas trestného konania sú potrebné **osobitné záruky**.
- Smernica o práve na prístup k obhajcovi dáva ktorejkoľvek podozrivej alebo obvinenej osobe právo na obhajcu už od počiatočnej fázy konania, napr. pri výsluchu políciou. Ale čo ak si obhajcu nemôžu dovoliť? Budú potrebovať **právnu pomoc**, aby sa zabezpečilo, že si budú môcť účinne uplatniť svoje právo na prístup k obhajcovi.
- *Potreba vyvážených opatrení*

Komisia predkladá vyvážený balík opatrení, ktorý zohľadňuje rozdiely medzi právnymi tradíciami a systémami členských štátov tak, ako sa to stanovuje v článku 82 ods. 2 ZFEÚ, a ktorého cieľom je podporiť vzájomnú dôveru pri dodržaní zásady proporcionality (článok 5 Zmluvy o EÚ). V prípade každého prvku sa starostlivo posudzovalo, či je potrebné prijať opatrenia na úrovni EÚ, a ak áno, na akej úrovni a v akej forme, vrátane potenciálnych nákladov členských štátov. V čase fiškálnej konsolidácie je potrebné otázku nákladov posúdiť zvlášť obozretne. Z tohto dôvodu Komisia napríklad v oblasti právnej pomoci v balíku nenavrhuje stanoviť v smernici právne záväzné kritériá testovania oprávnenosti právnej pomoci. Náklady, ktoré členským štátom vzniknú v súvislosti s poskytovaním predbežnej právnej pomoci a právnej pomoci pri konaniach o európskom zatykači, tak budú obmedzené.

- *Širšia perspektíva: procesné záruky a Európska prokuratúra*

¹³ Pozri napríklad Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcim potreby detí.

Tento balík takisto prispeje k posilňovaniu právnych záruk pre jednotlivcov v konaniach vedených Európskou prokuratúrou. V nedávno predloženom návrhu nariadenia Rady¹⁴ sa objasňuje, že podozrivá osoba disponuje všetkými právami, ktoré pre ňu vyplývajú z právnych predpisov EÚ, charty EÚ a uplatniteľných vnútroštátnych právnych predpisov, a výslovne sa zmieňuje právo na právnu pomoc a právo na prezumpciu nevinu. Zavedením posilnených práv sa upevnia procesné záruky uplatniteľné na konania vedené Európskou prokuratúrou a podporí sa dôvera verejnosti v dobré fungovanie tohto úradu.

3. HLAVNÉ PRVKY NÁVRHU

3.1. Pevný základ pre právo na spravodlivé súdne konanie — prezumpcia nevinu

- *Prezumpcia nevinu — základná zásada spravodlivosti*

To, že sa obvinené osoby považujú za nevinné, kým ich súd právoplatným rozsudkom neuzná vinnými a že je úlohou obžaloby preukázať ich vinu, je jednou z najstarších a najdôležitejších zásad v trestnom konaní, ktorá je zakotvená vo všetkých hlavných medzinárodných a regionálnych nástrojoch na ochranu ľudských práv. Charta EÚ čerpá z článku 6 ods. 2 EDLP a článku 11 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, pričom sa v jej článku 48 ods. 1 uvádza, že: „Každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom“.

Pôsobnosť zásady prezumpcie nevinu vymedzil v priebehu rokov Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). V článku 6 ods. 2 EDLP sú zahrnuté tri kľúčové prvky:¹⁵ právo nebyť verejnými orgánmi označovaný za vinného pred prijatím konečného rozsudku,¹⁶ pravidlo, že dôkazné bremeno musí preukázať obžaloba a akékoľvek pochybnosť o vine sa musia vykladať v prospech obvineného¹⁷ a právo byť informovaný o obvinení.¹⁸ Prezumpcia nevinu je základným predpokladom spravodlivého súdneho konania. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že nedodržanie zásady prezumpcie nevinu je porušením práva na spravodlivé súdne konanie.¹⁹ Týka sa to najmä práva nevypovedať vo vlastný neprospech, práva nespôlupracovať a práva odoprieť výpoveď.²⁰

Právo obvineného byť pokladaný za nevinného zahŕňa rôzne potreby a stupne ochrany týkajúce sa fyzických a právnických osôb tak, ako to uznal Súdny dvor vo svojej judikatúre o práve nevypovedať vo vlastný neprospech.²¹ Návrh smernice zohľadňuje tieto rozdiely, a preto sa vzťahuje len na fyzické osoby.

- *Prezumpcia nevinu ako základ a spájajúci prvok práv stanovených v smerniciach o procesných právach*

Právo na spravodlivé súdne konanie uvedené v existujúcich nástrojoch EÚ vrátane práva na informácie, práva byť schopný pochopiť a sledovať konanie a práva na prístup k advokátovi, dopĺňajú teda z hľadiska zabezpečenia spravodlivého súdneho konania a nastolenia vzájomnej dôvery prezumpciu nevinu a sú jej neoddeliteľnou súčasťou.

¹⁴ Návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry COM(2013) 534 final, 17.7.2013.

¹⁵ Barberà, Messegué a Jabardo/Španielsko, návrhy č. 10588/83, 10589/83 a 10590/83, rozsudok zo 6. decembra 1988.

¹⁶ Minelli v. Švajčiarsko, žiadosť č. 8660/79, rozsudok z 25. marca 1983.

¹⁷ Pozri poznámku pod čiarou č. 14.

¹⁸ Táto otázka sa rieši v smernici 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní.

¹⁹ John Murray/Spojené kráľovstvo, žiadosť č. 18731/91, rozsudok z 26. januára 1996.

²⁰ Murray/Spojené kráľovstvo, pozri pozn. Funke/Francúzsko, návrh č. 10828/84, rozsudok z 25. februára 1993, Saunders/Spojené kráľovstvo, žiadosť č. 19187/91, rozsudok z 17. decembra 1996.

²¹ Okrem iného pozri vec C-301/04 P, Komisia/SGL Carbon, Zb. 2006, I- 5915 a vec T-112/98 Mannesmannröhren-Werke/Komisia, Zb. 2001, II- 732.

V štokholmskom programe bola Komisia vyzvaná, aby preskúmala ďalšie prvky týkajúce sa minimálnych procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb a konkrétne prezumpcie nevinoty. Komisia v smernici navrhuje posilnenie niektorých navzájom úzko prepojených aspektov prezumpcie nevinoty v trestnom konaní, ktoré sú nevyhnutné na to, aby mohli procedurálne práva a nástroje vzájomného uznávania existovať v atmosfére vzájomnej dôvery. Posilní sa tým právna kultúra medzi odborníkmi z oblasti práva, ktorá obmedzuje využívanie takých opatrení, ako je napríklad vyšetrovacia väzba.

- *Posilnenie niektorých aspektov práva obvineného byť považovaný za nevinného na úrovni EÚ*

Navrhovaná smernica sa zameriava na niektoré aspekty prezumpcie nevinoty vyplývajúce z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, pri ktorých je potrebné stanoviť spoločné minimálne normy na zabezpečenie vzájomnej dôvery. Poskytuje tak pevný základ pre ostatné nástroje v oblasti procesných práv, ktoré už boli prijaté alebo sú navrhované súčasne s touto smernicou.

Keďže právo obvinenej osoby byť prítomná na konaní pred súdom je podľa ESĽP²² súčasťou základného práva na obhajobu a práva na spravodlivé súdne konanie, posilnenie tohto práva prispeje k posilneniu práva na spravodlivé súdne konanie a je mu teda takisto venovaný priestor v návrhu.

Úroveň záruk v právnych predpisoch členských štátov je vo všeobecnosti prijateľná a nezdá sa, že by v tejto oblasti existoval nejaký systémový problém. Stále však existujú body, v ktorých by sa mali právne záruky posilniť. Prezumpcia neviny sa navyše stále príliš často porušuje v celej Európskej únii.

- a) *Nikto nesmie byť verejne označený za vinného pred odsúdením*

Verejné vyhlásenie policajnými alebo justičnými orgánmi, ktoré naznačuje, že osoba, ktorá zatiaľ nebola s konečnou platnosťou odsúdená, je vinná, poškodzuje povesť tejto osoby a môže ovplyvniť porotu alebo súd, ktoré o veci rozhodujú.

V súlade s judikatúrou ESĽP²³ sa v smernici stanovuje zásada, že úradné rozhodnutia a vyjadrenia napríklad policajných a justičných orgánov pred konečným odsúdením nesmú označovať podozrivú alebo obvinenú osobu za vinnú. Týmto sa chráni povesť a súkromie osôb, ktoré čelia trestnému konaniu.

- b) *Dôkazné bremeno – akékoľvek pochybnosti o vine by sa mali vykladať v prospech podozrivej alebo obvinenej osoby*

V trestnom konaní by dôkazné bremeno mala niesť obžaloba a akákoľvek pochybnosť by sa mala vykladať v prospech podozrivej alebo obvinenej osoby bez toho, aby bola dotknutá nezávislosť justície pri posudzovaní viny podozrivej alebo obvinenej osoby. Rozsudok musí vychádzať z dôkazov, ktoré boli súdu predložené, a nie z domnienok alebo predpokladov. ESĽP však pripustil, že v špecifických a obmedzených prípadoch sa dôkazné bremeno môže presunúť na obhajobu, a smernica túto normu zohľadní, aby sa nastolila rovnováha medzi verejným záujmom účinne stíhať a právom na obhajobu.²⁴

²² *Colozza/Taliansko*, návrh č. 9024/80, rozsudok z 12. februára 1985.

²³ *Minelli/Švajčiarsko*, návrh č. 8660/79, rozsudok z 25. marca 1983; *Allenet de Ribemont/Francúzsko*, návrh č. 15175/89, rozsudok z 10. februára 1995; *Pandy/Belgicko*, návrh č. 13583/02, rozsudok z 21. septembra 2006; *Garlicki/Poľsko*, návrh č. 36921/07, rozsudok zo 14. júna 2011.

²⁴ *Salabiaku/Francúzsko*, návrh č. 10519/83, rozsudok zo 7. októbra 1988; *Barberà, Messegué a Jabardo/Španielsko*, návrh č. 10590/83, rozsudok zo 6. decembra 1988.

- c) *Právo odoprieť výpoveď — nebyť nútený vypovedať vo vlastný neprospech alebo spolupracovať*

Právo odoprieť výpoveď, právo nevypovedať vo vlastný neprospech a právo nespôlpracovať „*patria k všeobecne uznávaným medzinárodným normám, ktoré tvoria jadro spravodlivého súdneho konania.*“²⁵ Zaisťujú, aby podozrivá alebo obvinená osoba nemohla byť neprimeranými spôsobmi nútená poskytnúť dôkazy, čo by bolo porušením zásady, že dôkazné bremeno nesie obžaloba.

Navrhovaná smernica, pokiaľ ide o fyzické osoby, tieto zásady nielenže dodržiava, ale stanovuje konkrétny prostriedok nápravy. Akékoľvek použitie dôkazu získaného porušením týchto práv je vylúčené, okrem výnimočných prípadov, keď použitie takéhoto dôkazu nepriaznivo neovplyvní spravodlivý priebeh konania.

- d) *Právo byť prítomný na konaní pred súdom – spoločná minimálna norma a opravný prostriedok*

V prípade, že je podozrivá alebo obvinená osoba súdená v neprítomnosti, t.j. nezúčastňuje sa na konaní, je právo na obhajobu ohrozené: obvineným osobám sa odopiera možnosť predstaviť súdu svoju verziu skutočností a vyvrátiť dôkazy.

Rámcové rozhodnutie 2009/299/SVV²⁶ zlepšilo ochranu takýchto obvinených osôb stanovenú v rôznych iných nástrojoch EÚ v oblasti vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí v súlade s normami ESLP²⁷, a to zavedením možného dôvodu na odmietnutie justičnej spolupráce v prípade, že neboli splnené určité spoločné minimálne normy.

Navrhovaná smernica dôsledne zastáva základné právo obvineného byť prítomný na konaní pred súdom stanovené ESLP, a stanovuje ho ako minimálnu normu EÚ uplatniteľnú aj na vnútroštátne trestné konania. Na túto zásadu sa vzťahujú veľmi obmedzené výnimky, ktoré majú zabrániť neprimeranému oddiaľovaniu výkonu spravodlivosti obvinenými osobami, ktoré konajú so zlým úmyslom. Pre prípady, keď bolo právo byť prítomný na konaní pred súdom porušené, stanovil ESLP²⁸ konkrétny opravný prostriedok v podobe obnovy súdneho konania.

3.2. Ochrana pre tých, ktorí ju najviac potrebujú — osobitné záruky pre zraniteľné osoby

- *Kto potrebuje osobitnú ochranu, a prečo?*

V štokholmskom programe sa zdôrazňuje potreba posilniť práva jednotlivcov, ktorí sú v trestnom konaní zraniteľní: „*je dôležité, aby sa osobitná pozornosť venovala podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré nechápu obsah alebo zmysel konania, napr. vzhľadom na ich vek, duševný alebo fyzický stav.*“²⁹

Medzinárodné normy a judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva uznávajú ich špecifické potreby. Niektoré osoby môžu byť zraniteľné, pretože sa nemôžu účinne zúčastňovať na trestnom konaní: „*účinná účasť*“ v tejto súvislosti predpokladá, že obvinená osoba vo

²⁵ *Heaney a McGuinness*/Írsko, návrh č. 34720/97, rozsudok z 21. decembra 2000.

²⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV, Ú. v. EÚ L 81, 27.3.2009, s. 24-36.

²⁷ *Colozza*/Taliansko, návrh č. 9024/80, rozsudok z 12. februára 1985.

²⁸ Pozri poznámku pod čiarou č. 25.

²⁹ Ú. v. EÚ C 291, 4.12.2009, s.1.

všeobecnosti rozumie povahe súdneho konania a tomu, o čo v jej prípade ide, vrátane významu akéhokoľvek trestu, ktorý jej môže byť uložený.“³⁰

Deti sa považujú za zraniteľné zo svojej podstaty, a to kvôli nízkemu veku, neukončenému fyzickému a psychologickému vývoju a emocionálnej nezrelosti.³¹ Deti sú takisto vystavené väčšiemu riziku zlého zaobchádzania a zdravotným problémom než iné podozrivé alebo obvinené osoby. Nemusia byť schopné správne vyjadriť svoje ťažkosti alebo zdravotné problémy. Vo všetkých členských štátoch sú preto deti považované za osoby, ktoré si vyžadujú osobitné záruky a ochranu v trestnom konaní.

V prípade dospelých je situácia odlišná. Dôvody, prečo nie je dospelá osoba schopná účinne sa zúčastňovať na súdnom konaní môžu byť rôzne, napríklad duševná porucha, telesné postihnutie či porucha učenia. V členských štátoch EÚ neexistuje štandardná definícia toho, kto je zraniteľná dospelá osoba v trestnom konaní.

- *Smernica zameraná na podstatné záruky pre deti*

Tri už prijaté smernice o procesných právach sa uplatňujú na všetky podozrivé alebo obvinené osoby, vrátane detí. Aj keď tieto smernice poskytujú určité záruky osobitne pre deti, neberú dostatočný ohľad na špecifické potreby, ktoré deti môžu mať: napríklad, že je pre ne ťažké alebo nemožné pochopiť konanie a porozumieť mu a že sú vzhľadom na svoju zraniteľnosť vystavené zvýšenému riziku zlého zaobchádzania.

Navrhovaná smernica zabezpečí, že:

- procesné záruky sa vzťahujú na deti od okamihu, keď sa stanú podozrivými alebo obvinenými zo spáchania trestného činu (rozsah pôsobnosti),
- deťom sú v prípade zatknutia nápomocní ich rodičia alebo iné vhodné osoby a deti aj rodičia sú informovaní o svojich právach,
- deti sa nemôžu vzdať práva na pomoc obhajcu, pretože existuje vysoké riziko, že nebudú schopné pochopiť dôsledky svojich činov. Povinný prístup k obhajcovi je ťažiskom navrhovanej smernice,
- pred vynesením rozsudku sa náležite posúdi osobná a rodinná situácia detí a ich potreby a v prípade pozbavenia osobnej slobody sa zaistí ich lekárska prehliadka. Počas súdneho konania sa výsluch detí uskutočňuje za podmienok, ktoré zohľadňujú ich vek a úroveň vyspelosti, a výsluch políciou sa audiovizuálne zaznamenáva, pokiaľ takéto zaznamenávanie nie je neprimerané,
- deti nemôžu byť súdené v neprítomnosti. Tým sa zabezpečí, že deti nemôžu byť uznané vinnými bez toho, aby mali možnosť vyvrátiť dôvody odsúdenia, že pochopia dôvody možného odsúdenia, aby sa predišlo opakovanej trestnej činnosti a podporila ich sociálna integrácia,
- justičné orgány, ktoré sa zaoberajú prípadmi detí, dostávajú špeciálnu odbornú prípravu. Súkromie dieťaťa je chránené, aby sa uľahčila opätovná integrácia dieťaťa do spoločnosti, a to napríklad tak, že sa konanie prebieha v zásade s vylúčením verejnosti,
- pozbavenie detí osobnej slobody sa využíva iba ako krajné opatrenia. Deti pozbavené osobnej slobody musia byť oddelené od dospelých osôb.

³⁰ S.C./Spojené kráľovstvo, návrh č. 60958/00, rozsudok z 10. novembra 2004.

³¹ Podľa článku 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý ratifikovali všetky členské štáty EÚ a EÚ, by sa každá osoba mladšia ako 18 rokov mala považovať za dieťa.

Z medzinárodných noriem vyplýva, že deti, ktoré sú konfrontované so systémom trestného súdnictva, by mali mať možnosť využívať alternatívne možnosti väznenia a výchovných opatrení a mali by byť pozbavené osobnej slobody len v prípade výnimočných okolností. Deti sú v prípade pozbavenia osobnej slobody obzvlášť zraniteľné z dôvodu existencie zrejmých rizík pre ich fyzický, duševný a sociálny rozvoj. Aby sa predišlo zlému zaobchádzaniu a zneužívaniu detí v prípade pozbavenia osobnej slobody, mali by sa stanoviť určité ochranné opatrenia. Vzhľadom na tieto osobitné potreby detí, uvádza smernica osobitné pravidlá zaobchádzania s deťmi v prípade ich pozbavenia osobnej slobody.

Táto smernica preto podporuje práva dieťaťa s prihliadnutím na medzinárodné usmernenia a odporúčania pre justíciu zohľadňujúcu potreby detí a je súčasťou agendy EÚ v oblasti práv dieťaťa.³² Smernica nebude mať vplyv na vnútroštátne pravidlá, ktorými sa stanovuje trestná zodpovednosť³³.

- *Odporúčanie Komisie zabezpečujúce rozpoznávanie zraniteľných osôb a prihliadanie na ich potreby*

Definovať, prečo ľudia môžu byť zraniteľní v trestnom konaní — z iných dôvodov ako je nízky vek — nie je v tejto fáze možné, každé vymedzenie by sa totiž mohlo stať predmetom kritiky ako stigmatizujúce. Vyplýva to z niekoľkých konzultácií a stretnutí so zainteresovanými stranami a zástupcami členských štátov.

Zároveň však zainteresované strany všeobecne uznávajú, že niektorí ľudia potrebujú v trestnom konaní osobitné záruky, aby sa zaistilo, že svojim právam rozumujú a uplatňujú ich. Ak ľudia nerozumejú konaniu alebo dôsledkom činov, ako je napríklad priznanie, buď preto, že ich zraniteľnosť nebola identifikovaná alebo že neexistujú osobitné záruky, nastáva situácia „nerovnosti zbraní“, ktorá znižuje ich šancu na spravodlivé súdne konanie a ohrozuje integritu súdneho konania. Ak nebudú na úrovni EÚ prijaté žiadne opatrenia, bude úroveň ochrany v EÚ aj naďalej nerovnomerná. Jediným vyváženým prístupom, ktorý by úvahy týkajúce sa zásady proporcionality a zásady subsidiarity uviedol do súladu s potrebou zvýšiť úroveň ochrany zraniteľných osôb, je preto odporúčanie Komisie posilňujúce základné práva zraniteľných osôb v trestnom konaní.

- Základom odporúčania je vytvorenie mechanizmov posudzovania, ktoré umožnia rozpoznanie a uznanie zraniteľných osôb a ich osobitných potrieb v trestnom konaní. Odporúča sa, aby posúdenie vykonával nezávislý expert, čím sa zabezpečí správne vyhodnotenie stupňa zraniteľnosti a uznanie špecifických potrieb danej osoby.
- Zavedenie primeraných záruk pre zraniteľné osoby: členské štáty sa v odporúčaní vyzývajú, aby zaviedli konkrétne záruky v závislosti na posúdení, ako je povinný prístup k obhajcovi, asistencia vhodnej tretej osoby, audiovizuálny záznam výsluchu políciou a lekárska pomoc.

Hoci dáva odporúčanie členským štátom väčšiu flexibilitu ako smernica, prispeje k zvýšeniu úrovne procesných práv zraniteľných dospelých osôb a k posilneniu vzájomnej dôvery. Komisia posúdi rozsah, v akom členské štáty prijali opatrenia na uplatnenie odporúčania, štyri roky po jeho uverejnení, a ak to bude potrebné, navrhne v záujme posilnenia procesných práv zraniteľných osôb legislatívne opatrenia.

³² Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov, 15.2.2011, KOM(2011) 60 v konečnom znení.

³³ Toto je vek, v ktorom sa deti stávajú trestne zodpovedné za svoje skutky.

3.3. Účinné právo na prístup k obhajcovi – právo na právnu pomoc

Vychádzajúc z článku 6 ods. 3 písm. c) EDLP sa v článku 47 ods. 3 charty EÚ uvádza, že „*právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.*“

Právo na právnu pomoc je neoddeliteľne spojené s právom na prístup k obhajcovi. V prípade osôb, ktoré nemajú dostatočné zdroje, však prístup k obhajcovi môže byť efektívny iba vtedy, ak im štát pomôže zaistiť právnu pomoc. Aby bolo právo na prístup k obhajcovi účinné a v záujme ďalšieho posilnenia vzájomnej dôvery v Európskej únii, musí byť právna pomoc k dispozícii tým, ktorí ju potrebujú.

Smernica zameraná na určité aspekty práva na právnu pomoc

- *Záruka právnej pomoci na prístup k obhajcovi, keď je to najviac potrebné – „predbežná právna pomoc“*

Podozrivé alebo obvinené osoby sú obzvlášť zraniteľné v počiatočných fázach konania, najmä ak sú pozbavené osobnej slobody. Ako sa uvádza v judikatúre ESLP, prístup k obhajcovi je v týchto fázach mimoriadne dôležitý z hľadiska ochrany práva na spravodlivé súdne konanie vrátane práva nevypovedať vo vlastný neprospech. V článku 6 EDLP sa ako pravidlo vyžaduje, aby sa podozrivým alebo obvineným osobám poskytol prístup k právnej pomoci od chvíle, kedy sú zadržané alebo vzaté do väzby, a aby sa takáto pomoc v prípade potreby prideliла oficiálne. Takéto osoby by mali mať prístup k obhajcovi bez toho, aby sa čakalo na spracovanie ich žiadosti o pomoc na náklady spojené s konaním a posúdenie ich oprávnenosti.

Preto navrhovaná smernica o práve na právnu pomoc poskytuje podozrivým alebo obvineným osobám, ktoré sú pozbavené osobnej slobody, právo na prístup k predbežnej právnej pomoci v týchto počiatočných fázach konania a kým príslušný orgán neprijme konečné rozhodnutie o žiadosti o právnu pomoc.

- *Osobitné zameranie na tých, na ktorých sa vzťahuje konanie o európskom zatykači*

S cieľom posilniť vzájomnú dôveru v celej Európskej únii stanovuje smernica o práve na prístup k obhajcovi právo na dvojité právne zastúpenie v konaniach o európskom zatykači, t. j. na zastúpenie tak vo vykonávajúcom, ako aj vo vydávajúcom členskom štáte. Aby však bolo toto právo účinné, je potrebné zaručiť prístup k právnej pomoci v konaniach o európskom zatykači.

Osoby hľadané na základe európskeho zatykača musia mať takisto právo na predbežnú právnu pomoc v prípade, že sú pozbavené osobnej slobody vo vykonávajúcom členskom štáte, a to bez toho, aby museli na právne poradenstvo čakať do vybavenia svojej žiadosti o poskytnutie právnej pomoci.

Odporúčanie o určitých ďalších aspektoch právnej pomoci v trestných konaniach

- *Smerom k zjednoteniu kritérií pre rozhodovanie o práve na právnu pomoc*

Z článku 47 ods. 3 charty EÚ a článku 6 ods. 3 písm. c) EDLP vyplýva, že členské štáty môžu určiť, či má osoba právo na právnu pomoc, ak nemá dostatočné prostriedky („preskúmanie majetkových pomerov“), a/alebo či je udelenie právnej pomoci v záujme spravodlivosti, napríklad v zložitých prípadoch alebo kvôli osobnej situácii podozrivého, závažnosti trestného činu či potenciálnej výške trestu („preskúmanie skutkovej podstaty“).

Spôsob, akým sa tieto kritériá oprávnenosti kombinujú a posudzujú sa v jednotlivých členských štátoch značne líši. Niektoré členské štáty vykonávajú iba preskúmanie majetkových pomerov, iné vykonávajú preskúmanie skutkovej podstaty, zatiaľ čo ďalšie

kombinujú obe preskúmania. Značné rozdiely existujú aj v spôsobe, akým sa preskúmanie majetkových pomerov a preskúmanie skutkovej podstaty vykladajú a chápu.

Vzhľadom na veľký počet rôznych systémov právnej pomoci a potrebu zachovať najmä v časoch hospodárskych a finančných výziev primeranosť všetkých opatrení sa táto otázka rieši formou odporúčania. V odporúčaní sú stanovené spoločné objektívne kritériá, ktoré sa majú brať do úvahy pri posudzovaní spôsobilosti na právnu pomoc. Objasňuje sa v ňom rámec na posúdenie vyplývajúci z judikatúry ESLP, a v záujme posilnenia vzájomnej dôvery sa tu podporuje súlad medzi rôznymi právnymi systémami.

- *Zaistenie kvality a účinnosti služieb právnej pomoci*

ESLP rozhodol, že záväzok štátu poskytovať bezplatnú právnu pomoc nie je splnený len vymenovaním obhajcu hradeného z verejných zdrojov.³⁴ Štát musí zaistiť, aby bola takáto pomoc poskytovaná obhajcami praktická a účinná. Členské štáty sa preto v odporúčaní vyzývajú, aby vytvorili mechanizmy na zabezpečenie vysokej kvality služieb právnej pomoci, podporovali systémy akreditácie obhajcov a kontinuálnu odbornú prípravu odborníkov v oblasti právnej pomoci a obhajcov. Vykonávanie tohto odporúčania zlepši kvalitu a efektívnosť služieb právnej pomoci a zvýši vzájomnú dôveru v justičné systémy iných členských štátov.

Na podporu účinnosti a uplatňovania odporúčania bude Komisia využívať existujúcu expertnú skupinu pre justičnú spoluprácu v trestných veciach. Skupina môže Komisii pomôcť pri príprave usmernení na uplatňovanie tohto odporúčania a uľahčiť výmenu najlepších postupov medzi členskými štátmi. Komisia posúdi rozsah, v akom členské štáty prijali opatrenia na uplatnenie odporúčania, štyri roky po jeho uverejnení, a v prípade potreby navrhne legislatívne opatrenia na posilnenie práva na právnu pomoc v trestných konaniach.

4. ZÁVER

Legislatívny balík odráža spoločné minimálne normy týkajúce sa práva na spravodlivé súdne konanie v Európskej únii a pokrok Komisie v oblasti realizácie agendy procesných práv. Tento balík v kombinácii s celou škálou nástrojov, ktorých cieľom bolo nadviazať za pomoci spoločných minimálnych noriem skutočnú cezhraničnú justičnú spoluprácu v atmosfére vzájomnej dôvery, podporuje vytvorenie európskeho priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.

Nový režim, ktorý zaviedla Lisabonská zmluva, nadobudne plnú účinnosť už čoskoro. Prechodný režim pre spravodlivosť a vnútorné záležitosti stanovený v zmluve – zahrnutý do predtým nazývaného tzv. „tretieho piliera“ – sa skončí 30. novembra 2014. Od uvedeného dátumu bude Komisia disponovať vykonávacími právomocami pre celé *acquis* v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí a Európsky súdny dvor bude mať úplnú súdnu príslušnosť pre nástroje vzájomného uznávania z obdobia pred Lisabonskou zmluvou. Táto skutočnosť spoločne s vytvorením celoeurópskeho systému trestného stíhania v boji proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ, zmení prostredie európskeho priestoru trestného súdnictva.

Vzhľadom na internacionalizáciu trestnej činnosti by táto zmena mala priniesť zvýšený počet podnetov na vyšetrovanie a žiadostí o vykonanie rozhodnutí v trestných veciach v celej EÚ vyplývajúcich z vykonávania mnohých opatrení vzájomného uznávania. Z tohto dôvodu je

³⁴ Vec Európskeho súdu pre ľudské práva, *Pavlenko/Rusko*, návrh č. 42371/02, rozsudok zo 4. októbra 2010, bod 99.

potrebné dosiahnutie pokroku v realizácii agendy Európskej únie v oblasti procesných práv prostredníctvom bezodkladného prijatia tohto nového balíka opatrení.

V dlhodobejšom výhľade by sa mal rámec procesných práv na úrovni EÚ postupne transponovať do vnútroštátnych právnych predpisov. Bude potrebné starostlivo posúdiť jeho vplyv na zabezpečenie práva na spravodlivé súdne konanie v praxi a identifikovať jeho možné medzery, prípadne vypracovať konsolidovaný návrh týkajúci sa práva na spravodlivé súdne konanie.